

‘Er is bij het beleid een wil om te digitaliseren, maar er is geen visie op digitale geletterdheid.’

Andy Demeulenaere van Mediawijs

TEKST
Bart Vranckx

FOTO
Mediawijs

We zijn nog lang niet mediawijs

Door de coronapandemie is er veel aandacht voor digitalisering in het onderwijs. De minister van onderwijs heeft met trots de digisprong aangekondigd. Digitalisering houdt echter veel meer in dan leraren en leerlingen van laptops voorzien. We spraken hierover met Andy Demeulenaere van Mediawijs.

“Mediawijs” klinkt goed als naam, maar wat wordt daar mee bedoeld?

We hebben het concept eigenlijk overgenomen vanuit Nederland. Het is een vertaling van “media literacy”. We kiezen mediawijsheid boven mediageletterdheid, omdat het een ruimere term is. Literacy in het Engels betekent zowel geleerd (kunnen lezen en schrijven) als geleerd (ermee kunnen omgaan). Wij zien dat als een competentie, als één geheel van kennis en attitudes dat je toelaat om in een specifieke situatie adequaat te handelen. Onze maatschappij is volop aan het mediatiseren en digitaliseren, en daarom is het nodig dat je actief, creatief en kritisch met die media weet om te gaan.

Waarvoor staan die drie aspecten?

Het actieve slaat op de basisvaardigheden om met digitale mediatoepassingen aan de slag te kunnen gaan. Sinds 2000 zien we dat er een groep mensen is die niet meer mee kunnen. Aanvankelijk vooral ouderen, maar uit de digimeter, een jaarlijkse bevraging, blijkt dat ook een groeiende groep van jongeren de snel toenemende

digitalisering niet kan volgen. De digital native – opgegroeid in het digitale tijdperk – is een mythe. De verschillen tussen jongeren zijn erg groot. Wie offline kwetsbaar is, zal dat online ook zijn. Ze kunnen wel filmpjes afspelen, maar zijn tegelijkertijd ook vatbaar voor phishing en dergelijke. Je moet niet alleen weten hoe je je toestel bedient, maar het ook echt kunnen gebruiken. Het actieve aspect gaat over die basisvaardigheden echt leren gebruiken, door te laten zien dat je er ook andere filmpjes mee kan bekijken, andere dingen mee kan doen. We vervullen hier een gidsfunctie. Daarnaast is er het creatieve element: zelf iets maken of er iets mee doen. De vraag is hoe je ervoor kan zorgen dat jongeren die kansen om vanalles te gaan maken ook effectief grijpen. Dat gaat van iets heel functioneel als een cv opstellen tot creatieve dingen zoals zelf nieuws maken, met een 3D-printer aan de slag gaan, ... De volgende stap is dat ze zichzelf voor een stuk kunnen organiseren, om dingen te gaan maken, op basis van hun context (leeftijd, moment, ...). De laatste stap is het kritische element: er bewust mee leren omgaan, leren

➤ reflecteren. Dat ontbreekt nu meestal nog. Die drie aspecten samen noemen we mediawijsheid. Je moet natuurlijk niet alles in één keer behandelen. Het is eerder een pizza waar je een stuk kan van nemen, afhankelijk van doelgroep, context en doelstelling.

Hoe vertalen jullie dat naar de concrete praktijk?

Wij doen drie grote dingen voor lager onderwijs. Ten eerste is er de schaal van M voor het vijfde en zesde leerjaar. De leerlingen gaan aan de slag met mediawijsheid op basis van korte afleveringen die wij maken van een gekende Ketnetserie. We kijken eerst vijf minuten van een serie en houden dan een klasdiscussie en challenges (quiz, ...). Een thema kan bijvoorbeeld zijn: zonder toestemming een foto van iemand online zetten. Dat haakt in op hoe je met sociale media omgaat als kind. Het tweede dat we doen zijn lespakketten ontwikkelen rond bijvoorbeeld nieuws en informatie. Denk aan Kritikát (in samenwerking met Odisee). Samen met kinderen praten we met een kritische kater over thema's als waarheid en valsheid, volgens de methodiek van filosoferen. En tenslotte geven we opleidingen tot media-coach voor leraren lager en secundair onderwijs. Daarin leren we aan hoe je mediawijsheid een

plaats kan geven in de school (dus ruimer dan alleen je eigen klas), via onder andere een stage en begeleiding.

De corona-pandemie heeft het belang van de leraar heel duidelijk gemaakt. Vreemd genoeg lijkt er niet veel aanbod te zijn qua opleidingen over digitalisering.

Dat is waar. Het staat nog in de kinderschoenen. Er is veel gebeurd rond hoe je digitaal via video kan lesgeven. Daar is didactiek rond ontwikkeld, maar met een webinar hou je een 8-jarige niet op zijn stoel thuis. Dat werkt gewoon niet in de lagere school. Er was en is ook weinig opleiding voor leraren, en dat merkten we tijdens de lockdown. Er was voor de pandemie ook weinig nood om dat digitale afstandsleren te ontwikkelen, behalve voor specifieke contexten zoals Bednet. We waren daar dus niet klaar voor. We moeten nu uitzoeken wat digitalisering kan betekenen voor basisonderwijs. Wat is een digitale les, hoe gaan we die toestellen gebruiken? Hogescholen werken hier aan, maar de mosterd moet nog voor een deel ontwikkeld worden terwijl we de mayonaise al aan het kloppen zijn. Tegelijkertijd moet je je wel de vraag stellen in hoeverre dit nog nodig zal zijn als er geen lockdown of quarantaine meer is. Een school is bovendien meer dan het overdragen van kennis, er is ook de socialisering en dergelijke. Fysiek lesgeven heeft een meerwaarde door de groepscontext en een beter contact tussen leraar en leerling. Voor een lagere school was online lesgeven ook moeilijker dan voor het secundair, laat staan voor het kleuteronderwijs.

De focus van de Digisprong ligt op infrastructuur en hardware. Dat is ook nodig, maar is hierdoor de aandacht voor opleidingen en professionalisering niet wat ondergesneeuwd geraakt?

De Digisprong heeft ook Mediawijs meer middelen gegeven om de opleiding tot mediacoach verder te ontwikkelen. Maar als je die middelen vergelijkt met de middelen en tijd die in infrastructuur geïnvesteerd worden, dan weegt dat niet op met wat naar opleiding gaat. Het is ook wel een beetje de discussie van de kip of het ei. We hebben infrastructuur nodig, dus daarom is het goed dat de Digisprong hier deels aan tegemoet komt. Maar we mogen niet blijven steken in alleen infrastructuur. Er moet ook ingezet wor-

den op digitale didactiek, en daarvoor zijn mediawijsheid en digitale vaardigheden nodig. Er is nog een ander probleem. De Digisprong draait op relancemiddelen. Op langere termijn zitten daar geen structurele middelen in, of heel weinig. Zal de regering de komende jaren nog kunnen investeren? Wat is de toekomst van zo'n kenniscentrum Digisprong? Hoe die infrastructuur duurzaam uitgebouwd moet worden is onduidelijk. En daarnaast is er nog die mediawijsheid en digitale toegang. Hoe gaan we dat omkaderen?

Is er wel voldoende visie? Blijven we niet te veel steken in de basiszaken, waardoor we niet tot mediawijsheid kunnen komen?

Het probleem is dat de thematiek zo breed en omvattend is dat je niet alles tegelijk kan doen. Het gevaar is dat je dan uiteindelijk nooit tot dat groot verhaal van mediawijsheid komt en blijft steken bij infrastructuur. Qua digitale toegang en vaardigheden lopen we achter op onze buurlanden (uitgezonderd Frankrijk) en de Scandinavische landen. We hebben op Vlaams of federaal niveau geen echt beleid over digitale vaardigheden in een brede context. Onderwijs heeft een Strategisch Plan Geletterdheid, maar daar zijn quasi geen middelen aan verbonden. Als je dat vergelijkt met het plan geletterdheid in Nederland: daar brengen verschillende ministers middelen samen. Er wordt ook ingezet op digitale inclusie buiten het onderwijs (vooral voor ouderen), maar dit zijn slechts tijdelijke middelen. Er is wil om te digitaliseren, maar er is geen visie op digitale geletterdheid. Er zijn wel kiemen, maar er is geen groot plan. De technologie staat nog niet op punt. Een echt goede manier om digitaal les te geven is er nog niet. Er gebeurt van alles, en er wordt veel onderzoek gedaan, maar het is nog lang geen volwassen markt. De vraag is ook of er echt nood is aan een volledig gepersonaliseerd platform. Je kan het vergelijken met het invulboek: is het echt beter als alles al is voorgedrukt? Riskeer je dan niet een aantal basisvaardigheden te vergeten? Als je met een digitaal platform digitale skills wil aanleren, dan mag het niet te gebruiksvriendelijk zijn, want dan heb je die skills niet nodig. Er is ook weinig onderzoek naar de effectiviteit van zo'n platformen.

Een ander belangrijk gegeven bij digitalisering is hoe er wordt omgegaan met data en privacy. Hoe kijken jullie daar naar?

In de eerste plaats denk ik dat we nog een lange weg te gaan hebben om tot echt goede Artificiële Intelligentie-systemen te komen in onderwijs. Er zijn wel interessante projecten zoals i-Learn, maar een onderzoeksproject is nog niet hetzelfde als een volwaardig platform met een stevige dienstverlening. Platformen zoals Google en andere zijn beperkter qua functionaliteit, maar wel goed in wat ze doen, met servers die blijven draaien en gebruiksvriendelijke software. Maar servers liggen vaak in de VS, waar de Europese regelgeving niet geldt. De data worden dan wel daar opgeslagen.

In Nederland heeft het ministerie het gebruik ervan afgeraden tot er garanties waren dat die opslag gebeurde op Europese servers. In Vlaanderen liggen we daar blijkbaar niet wakker van. De risicoanalyse ligt nu vooral bij de individuele school, maar hebben scholen wel de mogelijkheden om na te gaan of de privacy gegarandeerd wordt?

Hoe werken die platformen eigenlijk?

Artificiële intelligentie werkt op basis van algoritmes. Hoe effectief een platform is, wordt bepaald door die algoritmes. Je moet dus hopen dat het echt verder werkt op basis van de input die het krijgt. Je mag het niet gedroomd hebben dat ook bepaalde factoren van het gezin van het kind meegenomen worden. Toch blijkt bijvoorbeeld dat bij platformen die camera-sensoren gebruiken, die niet goed werken bij mensen met een donkere huidskleur, omdat die daar niet mee getest zijn. Er kunnen onbewuste vooroordelen insluipen, die sommige groepen benadelen. Je moet dus weten wat er achter die algoritmes zit.

Er zijn dus risico's verbonden aan digitale platformen.

Je moet weten wat er achter zit, en de effectiviteit ervan opvolgen. Maar doen wij dat in Vlaanderen? Hebben wij een cultuur van na te gaan of de middelen die we gebruiken om te leren effectief leerwinst opleveren? Dat is moeilijk na te gaan, en vergt veel middelen. De context van de school speelt een grote rol, en de leraar natuurlijk. Leraren hebben heel veel gedaan tijdens de pandemie om hun leerlingen les te blijven geven, ook digitaal. Als we de digitale omslag willen maken, moeten we voor al die zaken oog hebben. Maar zover zijn we nog lang niet.

Gevaar van digitale uitsluiting

Andy Demeulenaere: "Tijdens corona zagen we in Vlaanderen (en ook elders in de wereld) het probleem van digitale uitsluiting opduiken. Niet elk kind heeft thuis toegang tot internet of de mogelijkheid om rustig voor school te werken, of digitaal les te volgen. Niet alle ouders kunnen evenveel ondersteunen, omdat ze zelf digitale vaardigheden missen. Als je een omgeving hebt die kan helpen bij het digitale, dan heb je een voordeel, net zoals een kind dat van thuis uit gestimuleerd wordt om te lezen een voorsprong heeft op kinderen waarbij dat niet het geval is. Dat geldt ook voor smartschool: er van uitgaan dat alle ouders daar toegang tot hebben is naïef. Hoe krijgen we de ouders mee? Zeker op de lagere school hebben kinderen er baat bij dat hun ouders digitaal mee zijn om hen te kunnen helpen. Er zijn heel veel terreinen waar hulp en omkadering nodig is, als je niet wil aanvaarden dat er uitsluiting is."

‘De risicoanalyse ligt nu vooral bij de individuele school. Maar hebben scholen wel de mogelijkheden om na te gaan of de privacy gegarandeerd wordt?’

Andy Demeulenaere van Mediawijs

FOTO
Tero Vesalainen